

Selahaddin Eyyûbî ve Kudüs'ün Fethi

Cemal ÜSTÜN*

ÖZ

Malazgirt Savaşı'ndan sonra savunması çöken Doğu Roma İmparatorluğu (Bizans), Anadolu topraklarını 1071 öncesi Türk akınlarına kıyasla, bölgeyi tamamen Büyük Selçuklu Devleti ve Türkmenlere bırakmak zorunda kaldı. Böylelikle Diyar-ı Rum olarak adlandırılan Anadolu'da başta Türkiye Selçuklu Devleti olmak üzere, pek çok beylik kurularak adeta Bizans, nefes alamaz hale getirildi. Tüm bunlardan dolayı varlık sorunu yaşayan İmparatorluk, Papa'dan askerî yardım talebinde bulundu. Yardım talebini değerlendiren Papa, bunu kendisi ve temsil ettiği Katolik dünya açısından oluşan ekonomik, siyasî, sosyal ve dinî emelleri gerçekleştirmek için bir fırsat olarak gördü ve değerlendirdi. Askerî, siyasî ve açıdan asıl hedef Kudüs olarak lanse edilip, dinî bir motif ile süslense de, gerçekte amaç, Türkleri Anadolu'dan ve Suriye-Filistin bölgesi topraklarından atmaktır. Nihayetinde 1096 yılında başlayan I. Haçlı Seferi, ordularının Urfa, Antakya ve Kudüs'ü ele geçirerek kısmî bir başarı elde etmiştir.

Büyük Selçuklu emîrlerinin, Türkiye Selçuklu Sultanlarının, Anadolu Türk Beyliklerinin direnişleri neticesinde 1101 Haçlı dalgası, II. Haçlı Seferi bertaraf edilmiş, bölgedeki haçlı kontluklarına yapılan seferlerle bu devletçikler köşeye sıkıştırılmış, fakat bölgeden atılmaları ve Kudüs'ün fethi sağlanamamıştır. Nureddin Mahmud Zengi'nin ölümünden sonra Musul Atabeyliği içindeki iktidarı ele geçiren Selahaddin Eyyûbî, devletini kurduktan sonra bu amaca yönelik hayatını adamıştır. Kudüs'ü fethetmek için öncesinde İslam dünyasında ve bölgesinde siyasî birlikteliği sağlayan Selahaddin, Kudüs'ü çevreleyecek biçimde fetihlerde bulunmuş ve nihayetinde 1187 senesinde, *Hittîn Savaşı*'nda haçlı ordusunu yenmiş; kısa sayılabilecek bir süre şehri kuşattıktan sonra fethi gerçekleştirmiştir.

Anahtar Sözcükler: Selahaddin Eyyûbî, Haçlılar, Kudüs, Hittîn Savaşı, Türkler, Bizans.

*Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Master öğrencisi.

Saladin Eyyubi and The Conquest Of Jarusalem

Abstract

After the battle of Malazgirt, the Byzantine Empire left the eastern part of Anatolia to the Turcomans and the Seljuki State. After that besides the Seljuki State, lots of autonomous Turkish beyliks were founded in Anatolia that at the end left smaller areas to the Byzantine Empire. So as to get out of that harsh atmosphere, the Byzantine Emperor demanded the military aid of the Pope of Roman Catholic Church. As the Pope saw this demand as a new chance to make the political and military aims of the Church to ward the East true, the Roman Catholic Church targeted Jarusalem as a region to be captured. In reality, their aim was to send the Turks out of Anatolia and Syrian-Palestinian region. Eventually, after the construction of the First Crusade under the leadership of the Pope in 1096, the Crusaders invaded Urfa, Antakya and Jarusalem.

With the military efforts of the Turcomans and the Seljuks of Anatolia, the Second Crusade of 1101 was prevented successfully, but the conquest of Jarusalem by the Muslims could not be managed. After the death of Nureddin Zengi, the leader of Mousoul Governorship, Saladin got the leadership of the governorship instead of Zengi. Before the conquest of Jarusalem, Saladin gathered the Muslims together as a form of Islamic unity. At the end, in the battle of Hittin in 1187, Saladin defeated the Crusaders and conquered Jarusalem.

KeyWords: *Saladin, Crusaders, Jarusalem, Battle of Hittin, Turks, Byzantine Empire.*

GİRİŞ

Doğu Roma İmparatorluğu'nun (Bizans) 1071 Malazgirt Savaşı'nı Selçuklulara kaybetmesi nedeniyle Anadolu'daki savunma sistemi çökmüş ve ordusu önemli ölçüde zayıflamıştı. Savaşın akabinde, bu fırsattan yararlanan Türk kuvvetleri, birkaç yıl içerisinde akınlarını Marmara kıyılarına ve Batı Anadolu'ya kadar genişleterek bu bölgelere ulaştılar. Bunların sonucunda, daha birkaç yıl öncesine kadar Bizans'a ait olan Anadolu topraklarında; Batı Anadolu'dan Doğu Anadolu'ya kadar Büyük Selçuklu Devleti'ne bağlı, özerk Türk siyasi teşekküllerinin (*Çaka Beyliği, Tanrıvermişoğulları Beyliği¹, Saltuklular, Mengücekliler, Danişmendliler, Artuklular, İnaloğulları, Dilmaçoğulları, Sökmenliler, Çubukoğulları Beylikleri²*) oluşmasının yanı sıra, Selçuklu hanedanının bir kolunu oluşturan Yabguluların başbuğu; Arslan Yabgu'nun torunu, Kutalmışın oğlu Kutalmışoğlu Süleyman Şah (1075-1086), Hristiyanlar için kutsal, Bizans için de önemli bir merkez olan, Doğu Roma pây-i tahtı Konstantinopolis'in (İstanbul) hemen yanı başındaki İznik şehrini 1075 yılında

fethederek *Türkiye Selçuklu Devleti*'ni kurdu.³

KUDÜS'ÜN DÜŞÜŞÜ

Bu tarihten sonra doğuda; Anadolu coğrafyasında Türkler tarafından kısıpaca alınan Bizans, beka sorunu yaşamaya başlamıştı. Bu durumu aşmak ve Türkleri Anadolu coğrafyasından atmak isteyen imparatorlar, batı Hristiyanlığının ruhanî lideri papadan ücretli askerler/şövalyeler göndermesi için yardım taleplerinde bulundular. Bizans İmparatorlarının bu talepleri ilerleyen yıllarda netice verecektir. Papa II. Urbanus, son olarak Doğu Roma İmparatoru I. Alexios Komnenos'un (1081-1118) ısrarlı yardım taleplerini Avrupa'nın siyasi, ekonomik, sosyal sorunlarına bir çözüm olarak değerlendirdi ve uzun yıllardır Katolik Kilisesinin doğu Hristiyan dünyayı temsil eden Ortodoks Kilisesini hâkimiyeti altına alma gayesini de gerçekleştirmek maksadıyla, Kasım 1096'da Clermont konsilinde, tüm Avrupa'yı kapsayacak bir *haçlı seferi* çağrısında bulundu. Dinî söylem, vaat ve motiflerle de süslenen haçlı seferinin Avrupa'nın çeşitli kesimleri için farklı amaçları olmak-

¹ Akdes Nimet Kurat, *Çaka Bey: İzmir ve Civarındaki Adaların İlk Türk Beyi (1081-1096)*, 3.baskı, Ankara 1966, s.26; aynı yazar, *Peçenek Tarihi*, İstanbul 1937, s.198; Detaylı bilgi için bkz. Anna Kommena, *Alexiad: Anadolu'da ve Balkan Yarımadasında İmparator Alexios Komnenos Döneminin Tarihi-Malazgirt'in Sonrası*, (çev. Bilge Umar), İnkılap yayınları, İstanbul 1996, Ali Sevim, *Anadolu'nun Fethi: Selçuklular Dönemi (Başlangıçtan 1086'ya Kadar)*, TTK yayınları Ankara 1988, s.39-76.

² Osman Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, Ötüken yayınları, İstanbul 2004, s.3; Detaylı bilgi için bkz. Ali Sevim-Yaşar Yücel, *Türkiye Tarihi: Fetih, Selçuklu ve Beylikler Dönemi*, TTK yayınları, Ankara 1989.

³ Zeki Velidî Togan, *Umumi Türk Tarihine Giriş I: En Eski Devirlerden 16. Asra Kadar*, 3.baskı, İstanbul 1981, s.195; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Boğaziçi yayınları, 4.baskı, İstanbul ty. s.37,41,45; aynı yazar, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, Ötüken yayınları, İstanbul 2012, s.280-285; Mehmet Ersan-Mustafa Alican, *Sorularla Selçuklular Tarihi-Osmanlılardan Önce Onlar Vardı: Türkiye Selçukluları*, Timaş yayınları, İstanbul 2016, s.312; Çağatay Uluçay, *İlk Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, Ötüken yayınları, 5.baskı İstanbul 2013, s.203,204; Ali Sevim-Erdoğan Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, TTK yayınları, 2.baskı, Ankara 2014, s.521; Erdoğan Merçil, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, TTK yayınları, Ankara 1991.

la birlikte, tüm kesimler için ortak motivasyon; Türkleri Anadolu'dan atarak doğudaki din kardeşlerini kurtarmak ve Müslümanların elindeki Kudüs'ü yeniden Hristiyan dünyanın bir parçası haline getirmektir.⁴ Hâlbuki selefi gibi İmparator Alexios da sınırlı sayıda paralı asker ve şövalye talebinde bulunmuştu.⁵

1092 yılında Büyük Selçuklu Hükümdarı Melikşah'ın ölümünden sonra devletin içindeki taht mücadelelerinden, Abbâsî halifelerinin dünyevî iktidarı Selçuklulardan geri almak istemelerinden, Türk-İslam dünyasında çıkan ekonomik ve siyasî karışıklıklardan, önceden beri bölgede var olan mezhep kavgalarından ve yerel hâkimlerin kendi aralarında tutuştukları rekabet ve birlik olamamalarından doğan fırsatların sonucunda, 1097'de Anadolu'ya ayak basan Haçlı ordusu, - gerek Türkiye Selçukluları önderliğindeki Anadolu Türklerinin kahramanca mücadeleleri ve Büyük Selçuklu Devleti komutan ve emîrlerinin bölgeye yardıma gelmelerine rağmen⁶- müttefiki Bizans ordusu ile hareket ederek Türkiye Selçuklu başşehri İznik'i ve Çaka ve Tanrıvermişoğulları beyliklerinin elindeki Batı Anadolu'yu Türklerden geri alarak İmparatora teslim ettikten sonra sırasıyla 1098'de *Urfa*'yı ve

Antakya'yı alarak buralarda kendi adlarına kurdukları kontluklardan sonra kısa sıra önce Büyük Selçuklu Devleti'nin elinden çıkan Kudüs'ü de 1099'da Fâtımîlerin elinden aldıktan ve işgal ettikten sonra burada *Kudüs Haçlı Krallığı*'nı kurmuşlardır.⁷ Kudüs'ün fethinden yaklaşık on yıl sonra da son haçlı krallığı olan Trablusşam Haçlı Kontluğu, Trablus şehrinin haçlılarca ele geçirilmesiyle kurulmuştur.⁸

KUDÜS'ÜN DÜŞÜŞÜNDEN EYYÛBÎ DEVLETİ'NİN KURULUŞUNA KADAR BÖLGEDEKİ SÜREÇ

I.Haçlı Seferi neticesinde kurulan prenslik ve krallıkların ayakta kalabilmesi için demografik yapının kendi lehlerine veya en azından Müslümanlara denk olması gerekmektedir. Gereken insan ihtiyacı için haçlı liderleri papaya başvurdu. Papanın da gayretleri ile İtalya'daki Lombardlar, Fransızlar ve Almanlardan ve krallar haricindeki asilzadelerden müteşekkil üç ordu meydana getirildi. 1101 yılında başlayan I. Haçlı Seferinin bu ikinci dalgası Anadolu'ya ulaştığı zaman, önlemlerini alan Türkiye Selçuklu Sultanı I. Kılıçarslan; Danişmendli Beyliği, Doğu Anadolu Türk beylikleri ve Suriye Selçuklu Melikliği ve Büyük Selçuklu'ya bağlı valiler ile haçlılara karşı ittifak oluşturmuş bulun-

⁴ Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, İstanbul 1997, s.1-10; aynı yazar, "Haçlılar", *TDVİA*, c.XIV, 1996, s.525,526,527; Aydın Usta, *Çıkarların Gölgesinde Haçlı Seferleri*, Yeditepe yayımları,2.baskı, İstanbul 2016, s.49-56; Cüneyt Kanat-Devrim Burçak, *Sorularla Haçlı Seferleri*, Yeditepe yayımları, İstanbul 2013, s.24,41-45,51-56.

⁵ George Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, (çev. Fikret Işıltan), TTK yayımları, 6.baskı, Ankara 2006, s.329-347.

⁶ Ali Sevim, *Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi*, TTK yayımları, 3.baskı, Ankara 2000, s.183-189.

⁷ Demirkent, "Haçlılar", s.528-531; *Haçlı Seferleri*, s.29-59; "Kudüs (Haçlılar Dönemi)", *TDVİA*, c.XXVI, 2002, s.329-332; Kanat-Burçak, *Sorularla Haçlı Seferleri*, 76-93; Usta, *Çıkarların Gölgesinde Haçlı Seferleri*, s.60-71; Ostrogorsky, *Bizans Devleti*, s.329-347.

⁸ Demirkent, "Haçlılar", s.531; *Haçlı Seferleri*, s.97-101; Kanat-Burçak, *Sorularla Haçlı Seferleri*, s.109-112.

yordu.⁹ Türkiye Selçukluları önderliğinde ki ittifak güçleri, 1101 yılında gelen; Lombard, Fransız ve Alman ordularını sırasıyla yenmeyi başarmış ve bölgede kurulan haçlı devletlerinin ümitlerini boşa çıkarmayı başarmışlardır.¹⁰

Haçlılara karşı kurulan ittifakın ayaklarından ikisi olan Büyük Selçuklu Devleti'nin Musul valisi Çökürmüş ve Artukoğlu Sökmen; Antakya Prinkepsi Bohemund, yeğeni Tancred ile, Urfa kontu II. Bohemud'un çağrısıyla kendisine yardıma gittiklerini haber aldıktan sonra harekete geçerek 1104 yılında bu müttefik haçlı ordusunu Harran Savaşı'nda büyük bir bozguna uğratarak, Urfa kontunu da esir almışlardır.¹¹ Bununla yetinmeyen Çökürmüş, savaşın ardından 1105 senesinde Urfa'yı kuşatmış ve fakat ele geçirememiştir.¹²

Bu sırada Halep Selçuklu Emîri Rıdvan ise, kendi hâkimiyet bölgesinde haçlıların ilerleyişini engellemek ve bölgeden atabilmek için, onlara karşı birkaç kez müttefik bulma çabasına girişmesine rağmen, Büyük Selçuklu ile Türkiye Selçuklu Devletleri'nin ve yerel Selçuklu emîrlерinin bölge hâkimiyeti üzerine giriştikleri mücadeleler ve Büyük Selçuklu Devleti'nin taht mücadeleleri nedeniyle iç karışıklıklar yaşamasından dolayı, Şam (Suriye) bölgesinde istediği ittifakları kalıcı

olarak kuramamış, bu durum da haçlıların bölgede daha rahat bir şekilde ilerlemelerine neden olmuştur.¹³

1105 yılında Muhammed Tapar, Büyük Selçuklu Devleti içerisindeki taht mücadelelerine son verip hükümdar olması ile birlikte, haçlılara karşı cihad çağrısında bulunması ve Musul Valisi Mevdud ve bölgedeki yerel ve Selçuklu'ya bağlı bey ve emîrlere bu konuda mektuplar yazması, Türk-İslam dünyasında, haçlı seferleri başladığından yana ilk kez, en azından fikrî anlamda tam bir birlik olunmasını sağlamıştır. Musul Valisi Mevdud'un komutasında Urfa'ya 1110,1111 ve 1112 yıllarında üç kez sefer düzenlenmiş ve bu seferler neticesinde Urfa Haçlı Kontluğu'nun beli kırılmış; Böylelikle Fırat'ın doğusundaki toprakları Türklere bırakarak batı tarafına geçmiş ve kontluğun toprakları küçülmüş olunuyordu.¹⁴

Büyük Selçuklu Devleti bünyesinde Sultan Alparslan ve Melikşah'ın büyük komutanlarından olup, Suriye Selçuklu Meliki Tutuş'un taht mücadelesinde Berk-yaruk tarafını seçen ve sonrasında Tutuş ile giriştiği mücadelede ölen Aksungur'un oğlu olan İmadeddin Zengi, Aksungur Porsukî Bâtınîlerce öldürüldükten sonra, 1127 yılında Musul Valiliği yanı sıra, Irak

⁹ Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.61; "Haçlılar", s.531-532; Usta, *Çıkarların Gölgesinde Haçlı Seferleri*, s.83,84; Kanat-Burçak, *Sorularla Haçlı Seferleri*, s.105-109.

¹⁰ Usta, *Çıkarların Gölgesinde Haçlı Seferleri*, s.84,85,86; Kanat-Burçak, *Sorularla Haçlı Seferleri*, s.105-109; Demirkent, "Haçlılar", s.532,533; *Haçlı Seferleri*, s.65-71.

¹¹ Sevim, *Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi*, s. 197; Demirkent, "Haçlılar", s.530.

¹² Işın Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi I (1098-1118)*, TTK yayınları, Ankara 1990, s.94-98, 100-103.

¹³ Sevim, *Suriye Filistin Selçukluları Tarihi*, s.200-206; Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi I (1098-1118)*, s.142.

¹⁴ Gülay Öğün Bezer, "Zengiler", *Türkler*, c.IV, 2002, s.1297; Bahattin Kök, "Musul ve Halep Atabeyi Mevdud ve Zamanı", *Türkler*, c.IV, 2002, s.1343-1348; Demirkent, "Haçlılar", s.530,531; detaylı bilgi için bkz. Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi I (1098-1118)*, s.121-142.

Selçuklu Sultanı Mahmud'un oğluna atabey olarak ataması ile birlikte, Musul Atabeyliği kurulmuş oluyordu.¹⁵ El-Cezire, Irak ve Suriye topraklarında pek çok fetihlerde bulunan Zengi, İslam dünyasının uzun süredir bölgede duyduğu siyasî birliği de bünyesinde sağlamıştır. Tüm bunların ardından Irak Selçuklu Sultanı Mesud'dan aldığı emirle harekete geçerek 1144 yılında Urfa'yı fethederek, I. Haçlı Seferi sırasında kurulmuş olan bu devleti ortadan kaldırdı.¹⁶ Bu İslam dünyasında büyük bir zafer sevincine ve haçlıları bölgeden atmak için ümidi sağlarken; Hristiyan dünyada büyük bir üzüntünün oluşmasının yanı sıra II. Haçlı Seferine sebebiyet vermiştir.

Urfa'nın fethinden birkaç yıl sonra; papanın çağrısıyla 1147'de başlayan II. Haçlı Seferine ilkinden farklı olarak kral düzeyinde Fransa Kralı VII. Louis ve Almanya Kralı III. Konrad komutasında olmak üzere Fransız ve Almanlardan müteşekkil iki haçlı ordusu katıldı. İki ordudan ilk önce Alman ordusu Anadolu'ya ulaştı. Dorylaion (Eskişehir) yakınlarında Türkiye Selçuklu Sultanı emrindeki Türk ordusu ile yaptıkları savaştan kesin bir mağlubiyete uğradı ve kral güçlüğüle kaçarak canını kurtarabilirken; VII. Louis komutasındaki Fransız ordusu, bu yenilgiden dolayı tedbirli hareket ederek; Bizans hâki-

miyetindeki Batı Anadolu boyunca ilerleyerek Antalya limanına ulaşmayı ve oradan gemilerle Kudüs'e varmayı amaçlamışlardır. Fakat daha sonraları beylikler döneminde Türk fetihleriyle birlikte "Aydın Eli" olarak anılacak Menderes nehri boyunca ilerleyen Fransız haçlı ordusu, sürekli Selçuklu taarruzlarına uğramış ve büyük kayıplar vererek Antalya'ya ulaşabilmişlerdir. Buradan yalnız kral ve yakın adamları, şövalyeleri gemilere binerken, ana kütle yaya olarak Kudüs yolunu tutmak zorunda kalmışlar ve onlar da yol boyunca Türklerin saldırıları karşısında git gide erirken, az miktarda kuvvet Kudüs'e ulaşabilmiştir. Böylelikle II. Haçlı Seferi, Anadolu'da Selçuklu Türkleri ve sair Türkmen Beyliklerinin mücadelesi sonucunda kesin bir yenilgiye uğramış bulunuyordu.¹⁷

İmadeddin Zengi 1146 yılında Caber Kalesini kuşatması sırasında şehit edildikten sonra Musul Atabeyliği'nin başına sırasıyla Seyfeddin Gazi ve Kutbeddin Mevdud geçti. Seyfeddin Gazi ve Mevdud dönemlerinde Nureddin Mahmud, Halep Atabeyi oldu ve Mevdud, onun başarıları nedeniyle üstünlüğünü kabul etmiştir. Mevdud'un 1170 yılında ölmesinin ardından Nureddin Mahmud, Musul Atabeyliği'ne tam anlamıyla yüksek hâkimiyetini tanıttı ve vasalı haline getirdi. Onun döneminde Yakındoğu coğrafyasında İmadeddin Zengi ile Musul Atabeyliği etrafında başlayan siyasî birlik,

¹⁵ Bezer, "Zengiler", s.1297; Osman Gürbüz, "XII. Yüzyıl İslam Dünyasında Örnek Bir Yönetici: İmadeddin Zengi", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.38, Erzurum 2012, s.51-66.

¹⁶ Bezer, "Zengiler", s.1297-1302; Fazıl Bayat, "İmadeddin Zengi ve Musul Atabeyliği", *Türkler*, c.IV, 2002, s.1312-1326; Gürbüz, "XII. Yüzyıl İslam Dünyasında Örnek Bir Yönetici: İmadeddin Zengi", s.51-66.

¹⁷ Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.104-110; "Haçlılar", s.533,534; Kanat-Burçak, *Sorularla Haçlı Seferleri*, s.116-120; Detaylı bilgi için bkz. Muharrem Kesik, *Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi: Sultan I. Mesud Dönemi (1116-1155)*, TTK yayınları, Ankara 2003.

Musul ve Halep Atabeyi Nureddin Mahmud'un haçlılara karşı kazandığı zaferleri ve Türk-İslam dünyasının bölgedeki birliği için gerçekleştirdiği siyasî manevraları sayesinde devrinde tamamlanmış oluyordu.¹⁸ Aşağıda bu başarılarından en önemlilerini inceleyeceğiz.

İmadeddin Zengi'nin Urfa'yı fethinden sonra kontlukta geriye kalan Tell-Bâşir, Samsat, Birecik, Ayıntâb, Dülük, Ravendan nâhiyeleri sürekli olarak Nureddin Mahmud ve Irak Selçuklu Hükmüdarı Mesud tarafından akınlara uğramaktaydı. Bu akınlardan birinde Urfa'nın kalan topraklarının kontu II. Joscelin Türkmenler tarafından esir edilmiştir. Bu nedenle şehrin kontesi, kalan topraklarını Manuel'in teklifi üzerine yüklü miktar para karşılığında Bizans'a satarak, Kudüs'e yerleşti. Fakat bu durum Nureddin Mahmud ve Türk ordularının akınlarını durdurmadı; bu yerleşim yerleri ve kaleler, Doğur Roma İmparatorluğu'na geçtikten kısa bir süre sonra Nureddin Mahmud ve Artuklu Beyi Timurtaş tarafından fethedildiler.¹⁹

II. Haçlı Seferi'nin kılıç artıkları Fransız ve Alman askerleri ve başlarındaki kralları VII. Louis ve III. Konrad olduğu halde, Kudüs Kralı Boudouin ve ordusu ile birleşerek Temmuz 1148'de Dımaşk'ı kuşatmaya başladılar. İlk başlarda küçük başarılar kazanan haçlı ordusu, Dımaşk

Valisi Üner'in Nureddin Mahmud Zengi ve Seyfeddin Gazî'den dilediği yardım talebinin kabul görmesi ve orduları ile Dımaşk'a doğru hareket etmeleri durumu değiştirdi. Öncü birliklerin şehre başka bir kapıdan girmesi ile takviye alan Üner, huruç harekâtı yaparak haçlı ordusunu şehir önlerinden kovdu. Haçlılar bunun üzerine şehrin bir başka mevkiinde karargâh kurarak kuşatmaya devam ettiler. Bu sırada Üner, haçlılar arasında karışıklık çıkarmak amacıyla bazı haçlı komutanlarına rüşvet vererek onları kendi yanına çekmiş ve onları kullanarak kuşatmayı kaldırmaları yönünde kralları ikna etmeye çalışmıştır. Bu dedikodular yayılınca Üner'in istediği karışıklık ordu içinde çıktı ve liderler konu hakkında ikiye bölündüler. Nureddin Mahmud'un ana ordusuyla şehre birkaç günlük mesafede ve gelmek üzere olduğu haberi haçlı karargâhına ulaşınca, zafer kazanmanın imkânı kalmadığına kanaat getiren krallar, ordularına geri çekilme emri verdiler. Böylelikle bu kuşatma haçlılar açısından fiyasko ile sonuçlanmıştır.²⁰ Bununla da yetinmeyen Nureddin, daha sonrasında, Üner ile birlikte, bu kuşatmanın ardından, bölgedeki haçlı kalelerinden birini kuşattı ve Halep'i kuşatmaya gelen haçlı ordusuna kesin bir mağlubiyet yaşattı.²¹

Haçlıların yenilgisini haber alan Türkiye Selçuklu Sultanı I. Mesud, 1148 sonlarında Maraş'a saldırdı ve bu sırada Nureddin Mahmud Zengi ile de haçlılara

¹⁸ Bezer, "Zengiler", s.1303-1306; Mustafa Eğilmez, "Musul ve Halep Atabeyi Nureddin Mahmud", *Türkler*, c.IV, 2002, s.1326-1343; Detaylı bilgi için bkz. Bahattin Kök, *Nureddin Mahmud Zengi*, İşaret yayınları, İstanbul 1992.

¹⁹ Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.118; "Haçlılar", s.531; Kanat-Burçak, *Sorularla Haçlı Seferleri*, s.124,125; Detaylı bilgi için bkz. Kök, *Nureddin Mahmud Zengi*.

²⁰ Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.112-116; "Haçlılar", s.534; Usta, *Çıkarların Gölgesinde Haçlı Seferleri*, s.162-181.

²¹ Gülây Öğün Bezer, "Zengiler", *TDVİA*, c.44, 2013, s.268-272.

karşı ittifak kurdu²². Bu ittifak çerçevesinde Antakya Haçlı Prinkepsliği topraklarına saldırıda bulunmuştur. Fakat Nizâr-i İsmâîlîler (Haşhâşîler) ile birleşen Antakya Haçlı Prinkepsi Raymond, ordusu ile âni bir baskın vererek Nureddin'in ordusunu dağıttı ve onu geri çekilmek zorunda bıraktı. Ancak bu yenilgi Nureddin Mahmud'u yıldırmamıştır; bir yıl sonra 1149'da Nureddin Mahmud, ordusu ile Raymond'un haçlı ordusunu bozguna uğratmış ve bölgedeki haçlı önemli kalelerden birini kuşatmıştır. Kalenin yardımına gelen Raymond ve haşhâşî lideri yapılan savaşta öldürülmüş ve Antakya ise ordusu bir kez daha bozguna uğratılmıştır.²³

1153 yılında haçlılar Askalan şehrini ele geçirirler de, bir yıl sonra; 1154'te Nureddin Mahmud Zengi Dımaşk'ı ele geçirerek haçlıların bu zaferini etkisiz hale getirmiş oluyordu. Müslüman dünyanın bu zaferi ile birlikte Halep ve Dımaşk ilk kez Nureddin Mahmud'un hâkimiyetinde birleşmesinin yanı sıra, Antakya, Trablus ve Kudüs krallıkları karadan Türkler tarafından çevrelenmiştir. Böylelikle de Nureddin Mahmud, bölgenin en güçlü Müslüman hükümdarı konumuna gelirken, İslam dünyasında özlenen birliği sağlamayı da başarmıştır.²⁴

²² Detaylı bilgi için bkz. Kesik, *Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi: Sultan I. Mesud Dönemi (1116-1155)*.

²³ Eğilmez, "Musul ve Halep Atabeyi Nureddin Mahmud", s.1326-1343; Detaylı Bilgi için bkz. Kök, *Nureddin Mahmud Zengi*.

²⁴ Bezer, "Zengiler", s.268; Eğilmez, "Musul ve Halep Atabeyi Nureddin Mahmud", s.1326-1343; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.119; "Haçlılar", s.534; "Kudüs (Haçlılar Dönemi)", s.331; Usta, *Çıkarların Gölgesinde Haçlı Seferleri*, s.162-181.

SELAHADDİN EYYÛBÎ, HİTTİN SAVAŞI VE KUDÛS'ÜN ZAPTI

Selahaddin Eyyûbî'nin nesebi geçmişten günümüze pek çok tartışma konusu olagelmıştır. Fakat bu konu, makalenin muhtevası içerisinde bulunmadığından bu konuya değinilmeyecektir. Yine de, her ne olursa olsun, Selahaddin Eyyûbî bir Türk devleti olan Zengi Atabeyliği'nin devamı niteliğinde kurduğu Eyyûbî Devleti; bir Türk devleti olduğu ve İslam adına mücadele verdiği için dolayı –nesebi her ne olursa olsun- bir Türk hükümdarı ve büyük bir İslam kahramanı olduğu gerçeği değiştirilemez.

Selahaddin Eyyûbî, Babası Nureddin Eyyûb'un Irak Selçuklu Devleti'nin Tikrit Valiliği yaptığı sırada, 1138 yılında bu şehirde dünyaya gözlerini açtı ve kendisine Yusuf adı verildi. Daha sonraları Zengi Atabeyliği'nin Dımaşk valiliği yapacak olan babasının yanı sıra, amcası Esededdin Şirkuh da, Nureddin Mahmud'un iki sübaşısından biri idi. Bu avantajlar sayesinde yetişkin bir birey olduğunda Türk devlet terbiyesi ve Türk Töresi çerçevesinde eğitim almış biri olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁵ Savaşlarda ve devlet içerisinde pişmeye başlayan Selahaddin Yusuf, Nureddin Mahmud'un Haçlılara karşı seferlerine katılması ve

²⁵ Ramazan Şeşen, *Salâhadîn Eyyûbî ve Devlet*, Çağ yayımları, İstanbul 1987, s.195-203; aynı yazar "Selâhadîn Eyyûbî", *TDVİA*, c.XXXVI, 2009, s.337-340; Ayşe Dudu Kuşçu, *Eyyûbî Devleti Teşkilâtı*, TTK yayımları, Ankara 2013, s.39-46; Osman Gürbüz, "İktidara Uzanan Yolda Eyyûbî Ailesinin Serüveni", *Ankara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S.48, Ankara 2012, s.404.

sonrasında Dımaşk şahnesi olması, onun genç yaşta Zengi Devleti içerisinde aldığı ilk görevdir.²⁶

Nureddin Mahmud Zengi'nin İslam dünyasında haçlılara karşı birliği sağlamaya yönelik en büyük adımı, zayıflayan, yıkılmaya yüz tutmuş ve haçlılar ile bölgede ittifaklara girişen Fâtımî Devleti'ni devleti ve hilafetini önce vasalı yapıp, sonra da devlete ve Şîî hilafetine son vererek bölgeyi hâkimiyeti altına alması oluşturmuştur. Bu amaçla 1164, 1168 ve 1169 yılında Şirkuh komutasında üç kez orduyu Mısır seferine yollarken, ordunun ve Şirkuh'un en önem verdiği komutan, yeğeni Selahaddin Yusuf'dur. Üçüncü ve son seferin ardından ve Fâtımî veziri olmasının üzerinden iki ay geçtikten sonra Nureddin Mahmud'un ve Zengi Atabeyliği'nin en önemli iki komutanından biri olan Esededdin Şirkuh, hayata gözlerini yumdu. Bunun üzerine, Mısır seferleri ve öncesinde aldığı devlet görevleri sırasında rüşünü ispatlayan Selahaddin Yusuf, Fâtımî vezirliği, Mısır orduları komutanlığı ve Zengi Atabeyliği'nin Mısır naibliği görevlerine atanmıştır.²⁷

Selahaddin Yusuf, Mısır'da kaldığı 1169'dan 1174 yılına kadar geçen naibliği süresi boyunca bölgede iki iç isyan bastırmış; müttefik Doğu Roma-Frenk dayanmasının Dimyat kuşatmasını savuşturmuş; Nureddin Mahmud'un emri ile

Fâtımî Devleti ve Şîî hilafetine son vermiş; Kudüs Haçlı Krallığı ve diğer haçlı bölgelerine Nureddin Mahmud ile seferlere çıkmış; kardeşi Turanşah ve yeğeni Şerefeddin Karakuş ile Yemen ve Libya'yı devletin topraklarına arasına katmış ve adaletli, cömert, merhametli yönetimi ile de halkın gönlünde taht kurmuştu.²⁸

Zengi Atabeyliği Devleti'nin hükümdarı Nureddin Mahmud 1174 yılında ölünce, babası ve kendisinin el-Cezire, Suriye, Irak, Mısır ve civar bölgelerde kurdukları Türk-İslam birliği, haçlı tehlikesi tüm canlılığıyla bölgede var olmasına rağmen, Eyyûbî emirleri ve naiblerinin iktidarı ele geçirme hevesleri nedeniyle kısa sürede dağıldı. Devletin içindeki en güçlü naib ve emîr olan Selahaddin Eyyûbî ise, bu karışıklığa son vermek ve birliğin dağılmasını önlemek amacıyla, kendisine taraftar devlet adamlarının daveti üzerine aynı yıl içinde, Mısır'daki iç ve dış sorunları çözdükten sonra Dımaşk'a geldi. Nureddin Mahmud'un oğlu el-Melikü's-Salih İsmail etrafında kendisine karşı kurulan Musul-Halep ittifakına galebe çaldıktan sonra 1176 yılında hükümdarlığı Bağdat'taki Abbâsî halifesi tarafından onaylanınca Eyyûbî Devleti resmî olarak tarih sahnesine çıkmıştır.²⁹

Selahaddin Eyyûbî, sultan olduktan sonra kendisine temel birkaç hedef

²⁶ Şeşen, "Selâhaddîn Eyyûbî", s.337; *Salâhaddîn Eyyûbî ve Devlet*, s.41-53; Gürbüz, "İktidara Uzanan Yolda Eyyûbî Ailesinin Serüveni", s.387-405.

²⁷ Kuşçu, *Eyyûbî Devleti Teşkilâtı*, s.46-53; Şeşen, *Salâhaddîn Eyyûbî ve Devlet*, s.53-55; "Haçlılar", s.337; Gürbüz, "İktidara Uzanan Yolda Eyyûbî Ailesinin Serüveni", s.387-405.

²⁸ Gürbüz, "İktidara Uzanan Yolda Eyyûbî Ailesinin Serüveni", s.387-405; Kuşçu *Eyyûbî Devleti Teşkilâtı*, s.51-56; Şeşen, *Salâhaddîn Eyyûbî ve Devlet*, s.53-65; "Selâhaddîn Eyyûbî", s.337.

²⁹ Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.129; Şeşen, *Salâhaddîn Eyyûbî ve Devlet*, s.69-72; "Selâhaddîn Eyyûbî", s.337. Kuşçu, *Eyyûbî Devleti Teşkilâtı*, s.56-62.

belirlemiştir.³⁰ Bunlar: Dağılan Türk-İslam birliğini yeniden ve kendi bünyesinde birleştirmek; Kudüs'ü fethetmek ve haçlıları bölgeden çıkartmaktır. Selahaddin, bu çerçevede 1187'ye kadar; Musul-Halep ittifakını dağıttıktan sonra haşhâşiler üzerine yürümüş ve onları kendisi için etkisiz hale getirmiş; el-Cezire bölgesinde ve Artuklu ülkesinden ülkesine topraklar katmış; Halep'i hâkimiyetine almış; Musul Atabeyliği'ni ilhak etmiş; Haçlılar üzerine Askalan seferine çıkararak Remle'yi kuşatmış, Merciuuân'da haçlı ordusunu büyük bir bozguna uğratmış, Beytü'l-Ahzan kalesini ele fethetmiş ve haçlılardan gelen teklif üzerine 1180 ve 1185'de amaçlarına yönelik siyasî manevralarla iki antlaşma yapmış, Haçlılara karşı bu antlaşmalarla üstünlük kurmuştur. Bununla da yetinmeyerek 1182'de Beyrut'u kuşatan Selahaddin, ertesi sene Beysan seferine çıkmış ve iki kere haçlı liderlerinden Reynold de Chatilion'un kalesi olan Kerek'i iki kez kuşatmış; Mısır üzerindeki haçlı tehlikeleri savuşturarak Suriye ve Mısır topraklarını birleştirmiştir.³¹

1187'ye gelindiğinde ilk amacını gerçekleştiren Selahaddin Eyyûbî'nin önüne ikinci hedefi için de aradığı fırsat çıkıyor-

³⁰ Ziya Polat, "Selahaddin Eyyubi'nin Kudüs Haçlı Krallığı İle Yaptığı 576/1180 Yılı Antlaşması", *Journal Of Islamic Jerusalem Studies*, 16/1, Summer 2016, s.2,3; Şeşen, "Selâhaddîn Eyyûbî", s.337; *Salâhaddin Eyyûbî ve Devlet*, s.69-72; Kuşçu *Eyyûbî Devleti Teşkilâtı*, s.75.

³¹ Kuşçu, *Eyyûbî Devleti Teşkilâtı*, s.75-105; Şeşen, "Selâhaddin Eyyûbî", s.337,338; *Salâhaddin Eyyûbî ve Devlet*, s.72-109; Polat, "Selahaddin Eyyubi'nin Kudüs Haçlı Krallığı İle Yaptığı 576/1180 Yılı Antlaşması", s.1-22; aynı yazar, "Selahaddin Eyyubi'nin Kudüs Haçlı Krallığı İle Yaptığı 581/1185 Yılı Antlaşması", *Journal Of Islamic Jerusalem Studies*, 15, Summer 2015, s.47-68.

du; 1186 yılında Kerek-Şevbek hâkimi Reynold de Chatilion'un desteğiyle, Guy de Lusignan Kudüs Haçlı Krallığı tahtına oturmuştu. İktidarın ortağı durumuna gelen Kerek Prinkepsi, 1185 yılında yapılan antlaşmaya rağmen, Mısır'dan Dımaşk'a doğru yola çıkan bir Müslüman ticaret kervanını yağmaladı. Haberi duyan Sultan, Kudüs kralı ve Kerek hâkiminden esirlerin teslimi ve zararın karşılanmasını talep etmesine rağmen bu istek kabul görmeyince, 1187'de ordusunu toplayarak Kerek üzerine sefere çıktı.³²

Selahaddin, Mart 1187'de ordusunu oluşturduktan sonra Dımaşk'ın güneyinde ordugâhını kurdu. Orduya katılacak olan askerlerin başına oğlu Melik el-Efdal'i bıraktıktan sonra yanına aldığı kuvvetlerle Reynauld'un hâkimiyetindeki Kerek ve Şevbek topraklarını yağmalayarak tahrip etmiştir. Selahaddin'e bu sırada Mısır'dan gelen kuvvetler de katılırken, Dımaşk yakınlarında Melik el-Efdal komutasında yeni katılanlarla oluşan ordunun hazırlıklarını tamamladı. Şehzade, Urfa hâkimi Gökbörü'yü Musul kuvvetlerinin, Halep kuvvetlerinin başına Yarukî ve Dımaşk kuvvetlerinin başına da Sarımüddin Kaymaz'ı geçirerek onları Akka'ya doğru keşif akınuna gönderdi. Bu ordu, Safûriye'de hospitalier ve templier şövalyelerinden oluşan haçlı ordusu ile karşılaşmış ve ya-

³² Polat, "Selahaddin Eyyubi'nin Kudüs Haçlı Krallığı İle Yaptığı 576/1180 Yılı Antlaşması", s.47-68; Şeşen, *Salâhaddin Eyyûbî ve Devlet*, s.109; aynı yazar, "Hittin Savaşı", *TDVİA*, c.XVIII, 1998, s.165; Usta, *Çıkarların Gölgesinde Haçlı Seferleri*, s.194-209; Kuşçu, *Eyyûbî Devlet Teşkilâtı*, s.105-110; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.135,136.

pılan savaşta Türk kuvvetleri, haçlı kuvvetlerini bozguna uğratmışlardır.³³

Zaferi haber alan Selahaddin, Kerek'ten hareketle 25-26 Haziran'da Aştera mevkiinde ordugâh oluşturdu. Oğlu Melik-el Efdal'in el-Cezire ve Musul bölgesinden gelen askerle birlikte yeni katılan askerlerle birlikte ve yeğeni Takıyyüddin Ömer'in de katılımıyla Selahaddin'in kuvvetleri 12.000 süvariden ve bir miktar yaya ile gönüllüden oluşmakta; merkez kuvvetlere Selahaddin, sağ kanada Ömer, sol kanada Gökbörü komuta etmekteydi.³⁴

Bu sırada haçlılar cenahında bazı liderler ve kral arasında anlaşmazlıklar söz konusu idi. Fakat Selahaddin'in ileri harekâtını öğrendikten sonra anlaşmazlıklarına son veren haçlı komutanları, birlik oldular; orduları ve templier ve hospitalier şövalyeleri de yanlarında oldukları halde, 20.000 kişilik bir ordu ile birlikte Akka yakınlarındaki Safûriye'ye doğru hareket ettiler.³⁵

Haçlıların harekete geçtiğini haber alan Sultan Selahaddin, el-Ukhuvâne adı verilen mevkide harp kurultayını topladı. Emîrlere ve komutanlar ile yapılan istişareten sonra haçlılar ile bir meydan savaşı yapılmasına karar verilmiştir. Bu sırada Sultan, kardeşi Melik el-Adil'e Mısır kuvvetleri ile haçlı topraklarında akınlarda

bulunmakla görevlendirdi.³⁶ Bunun üzerine ordunun ağır silahlarını burada bırakan Selahaddin, yanına aldığı kuvvetlerle 1 Temmuz 1187'de Taberiye şehrine ve gölüne yakın bir yerde tekrar karargâh kurduktan sonra, yanına hassa askerlerini alarak haçlıları meydan savaşına çekebilmek için Taberiye kalesini kuşattı ve ertesi gün olan 2 Temmuz'da, iç kale haricinde şehri ele geçirdi. Bu olaydan hemen önce Eyyûbî öncüleri Safûriye'de haçlıları meydan savaşına ikna etmek için sıcak çatışmaya girseler de, düşman ordusu buna yanaşmamıştı.³⁷

İç kalede askerleri ile hala direnmekte olan kontesten, haçlı ordugâhına Selahaddin ve ordusuna karşı yardım talebi geldi. Akka yakınlarındaki Safûriye'de gelen mektubu değerlendiren haçlılar, Taberiye şehrine yardım etmek üzere karar aldılar ve 3 Temmuz günü kente doğru Eyyûbî ordusu ile karşılaşmak üzere harekete geçildi. Bu sırada ordunun en önde gelen komutanlarından bazıları Kral Guy de Lusignan, Reynold de Chatilion, Baliand'Ibelin ile templier ve hospitalier şövalyelerinin reisleridir. Bunun üzerine Sultan Selahaddin, ana ordusunun başına, Safûriye'deki ordugâhına dönmüştür. Türk ordusu önceden bölgedeki su kaynaklarını tutmuş durumdaydılar. Fakat haçlılar bu su kaynaklarından birini ele geçirmelerine engel olunamadı. Aynı hataya düşmemek için Eyyûbî ordusunun

³³ Şeşen, *Sâlahaddîn Eyyûbî ve Devlet*, s.110; "Hittîn Savaşı", s.165; Kuşçu, *Eyyûbî Devlet Teşkilâtı*, s.105-110; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.135,136.

³⁴ Şeşen, *Sâlahaddîn Eyyûbî ve Devlet*, s.110; "Hittîn Savaşı", s.166; Kuşçu, *Eyyûbî Devleti Teşkilâtı*, s.105-110.

³⁵ Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.137; Şeşen, *Sâlahaddîn Eyyûbî ve Devlet*, s.110.

³⁶ Şeşen, *Sâlahaddîn Eyyûbî ve Devlet*, s.110; "Hittîn Savaşı", s.165,166; Kuşçu, *Eyyûbî Devleti Teşkilâtı*, s.105-110; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.137.

³⁷ Kuşçu, *Eyyûbî Devleti Teşkilâtı*, s.105-110; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.137; Şeşen, *Sâlahaddîn Eyyûbî ve Devlet*, s.110,111; "Hittîn Savaşı", s.166.

sağ ve sol kanatlarını oluşturan Gökbörü ve Ömer'in kuvvetleri, haçlı ordusunu ok yağmuruna tutmuş ve bunda başarılı olunmuştur. Bunun sonucunda haçlı ordusu yönlendirilerek Hittîn köyü mevkiine mevzilendi. Gece, iki ordu tarafından ertesi gün ki savaşa hazırlık yaparak geçirildi.³⁸

4 Temmuz sabahı olup, savaş başladığında haçlıların karşılaştıkları, tekrar ok yağmuru altında ağır kayıplar vermek oldu. Göğüs göğüse çarpışma başladığında ise Sultanın memlûklerinden olan Mengüpars'ın kahramanca ileri atılarak şehit olması üzerine Eyyûbî ordusu şahlanışa geçmiş ve düşman saflarını yarararak ilerlemekte iken, Gökbörü komutasındaki kuvvetler savaş meydanındaki otları ateşe vererek haçlıların dumanlar içinde kalmasını sağlamıştır. Bunun ardından haçlı ordusunun çoğu kılıçtan geçirildi. Savaşın kendileri açısından kaybedilmek üzere olduğunu gören ve içlerinde Balian d'İbelin'in de olduğu bazı haçlı komutanları kaçarak canlarını kurtarıırken; bir miktar şövalye, Kral Guy'ı yanlarına alarak tepelere doğru çekilip onu korumaya çalışsalar da bunda başarılı olamadılar. Haçlı ordusunun çoğu imha edilip, kılıç artıkları esir edilirken, bu esirlerin başında Kral Guy ve Kerek hâkimi Reynold de Chatilion ve templier ve hospitalier şövalyelerinin liderleri ve diğer haçlı kontları da bulunmakta idiler.³⁹ Böylelikle Hittîn Savaşı,

Türk-İslam dünyası açısından büyük bir zafer olarak tarihe geçmiştir.

Hittîn Savaşı'nın hemen ardından Taberiye'ye gelen Selahaddin, burayı aldıktan birkaç gün sonra Akka'yı ve civar nahiye ve kaleleri; Kaysariyye, Nâsıra, Fûle, Debûriyye, Cînîn, Zerîn, Tûr ele geçirirken, Mısır naibi kardeşi Melik el-Adil'i haçlı topraklarında fetihlerle görevlendirdi. Adil'de bu emir üzerine Yafa'yı ele geçirmiştir. Bu fetihleri Temmuz 1187 içerisinde Tibnîn, Sayda, Beyrut ve Cübeyl'in zaptı izledi. Ağustos ayına gelindiğinde kardeşi Adil ile birleşen Sultan, birlikte Remle ve civar kaleleri fethettikten sonra Sur'u almak için görüşmeler yapsa da sonuçsuz kalınca Askalan'a yöneldi. Şehir, İki haftalık bir kuşatmadan sonra 5 Eylül'de düşerek, Eyyûbî Devleti'nin egemenliğine girmiştir.⁴⁰

Hittîn Savaşı'ndan kaçarak canını kurtaran haçlı liderlerinde Balian d'İbelin, Askalan'dan sonra Kudüs'ü fethetmeye gelen Selahaddin'in haberini alınca, Hittîn Savaşı'ndan sonra kalan az sayıda ve şehirde var olan haçlı askerleri ile şövalyelerin yanı sıra Hittîn Savaşı'ndan sonra şehre gelen gönüllüler ve şehir halkından oluşan bir kuvvetle şehri kuşatmaya hazırladı. 20 Eylül 1187'ye gelindiğinde Selahaddin Eyyûbî ve Türk ordusu şehrin önlerine gelerek ordugâh kurdu. Birkaç gün kuşatma hazırlıkları ile geçmesinden sonra 25 Eylül'de Mancınıkların surları dövmeye başlamasıyla kuşatma başladı. Haçlı kuvvetleri, şehri kalenin ardından savunma-

³⁸ Şeşen, "Hittîn Savaşı", s.166; *Sâlahaddîn Eyyûbî ve Devlet*, s.111; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.137,138,139; Kuşçu, *Eyyûbî Devleti Teşkilâtı*, s.105-110.

³⁹ Şeşen, *Sâlahaddîn Eyyûbî ve Devlet*, s.111,112; "Hittîn Savaşı", s.166; Kuşçu, *Eyyûbî Devleti Teşkilâtı*, s.105-110; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.139.

⁴⁰ Kuşçu, *Eyyûbî Devleti Teşkilâtı*, s.105-110; Şeşen, *Sâlahaddîn Eyyûbî ve Devlet*, s.112-114; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.139,140.

nın yanı sıra, sık sık huruç harekâtı yaparak Eyyûbî ordusunu geri çekilmeye zorlamaya çalıştılar. İki taraf arasında son şiddet devam eden çarpışmalarda Eyyûbî ordusu haçlı saldırılarını geri püskürtmeyi başardı. Lağımçıların üstün gayretleri ile surların bir kısmı yıkıldı ve gedikler açıldı. Muharebe bu yıkılan surların içerisinde de Müslümanların üstünlüğü ile sürmekteydi. Şehrin düşeceğini anlayan Balian d'Ibelin, savaş konseyini toplayarak şehri teslim etme kararına vardılar. İki taraf arasında bizzat Balian ve Selahaddin arasında yapılan görüşmeler sonucunda Sultan, haçlılara aman vererek onların şehri teslim şartlarını kabul etti ve ordusu ile birlikte 2 Ekim Cuma günü, Miraç Gecesi zamanı şehre girerek fethi gerçekleştirmiştir.⁴¹ Böylece Sultan, siyasi amaçlarının ikincisini de başarıya ulaştırmayı bilmiştir. Selahaddin Eyyûbî, Kudüs'ün fethinden hemen sonra Sur'u da fethetmek üzere yola çıktı ve 25 Kasım'da şehri kuşatmaya başladı. Fakat kuşatma birkaç ay sürmesine karşın, şehir fethedilemedi.

SONUÇ

Sonuç olarak, İmadeddin Zengi ve Nureddin Mahmud'un kurduğu Devleti ve İslam birliğini yeniden tesis eden ve daha da ileriye taşıyarak yaklaşık bir asırdır İslam dünyasının büyük bir özlemi olan Kudüs'ü yeniden fetheden Selahaddin Eyyûbî, kurduğu devletteki yaklaşık 20 yıl süren saltanatı boyunca, -başta Kudüs'ün yeniden fethi olmak üzere-

⁴¹ Şeşen, *Sâlahaddîn Eyyûbî ve Devlet*, s.114-116; Kuşçu, *Eyyûbî Devleti Teşkilâtı*, s.110-112; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.141; Detaylı bilgi için bkz. Ahmet Ağırakça, *Selahaddin Eyyûbî ve Kudüs'ün Yeniden Fethi*, Akdem yayınları, İstanbul 2014.

yetleri ve başarılarıyla dönemine, sonraki çağlara damgasını vurmuş; günümüze değin hâlâ hem İslam dünyası, hem de batı Hristiyan dünyası tarafından büyük saygı duyulan, İslam dünyasında haklı olarak elde ettiği sarsılmaz karizması ile sevilen ve örnek bir şahsiyet olarak Türk ve İslam tarihinde gösterdiğimiz en büyük kahramanlardandır. Fakat bugün Batı dünyası, saygıyla karışık, nefreti de içinde barındırmakta ve bunu dile getirmekten çekinmemektedir. XII. Yüzyıldan asırlar sonrasında bile, kendileri için büyük bir kayıp olan Kudüs'ün I. Dünya Savaşı sırasında Osmanlı'dan kendilerine geçtiği gün, İngiliz generalin, Selahaddin Eyyûbî'nin türbesine giderek tahribat ve küfürlerde bulunması, onun çağları aşan bir Türk hükümdarı olmasının yanı sıra, Hristiyan dünyadan kendisine duyulan nefretin yüzyıllar sonra bile bitmediğinin en büyük somut örneği olarak tarihe geçmiş bulunmaktadır. Kendisinin en şiddetli şekilde yürüttüğü haçlı mücadelesi, bugün de ülkemizde ve coğrafyamızda haçlı ruhunu kaybetmeyen ve asrımıza uygun şekil de saldırılarına devam eden Batı dünyasına karşılık, onun gayreti ve inancı hepimize örnek teşkil etmelidir.

KAYNAKÇA

AĞIRAKÇA, Ahmet, *Selahaddin Eyyûbî ve Kudüs'ün Yeniden Fethi*, Akdem yayınları, İstanbul 2014

ANNA KOMMENA, *Alexiad: Anadolu'da ve Balkan Yarımadasında İmparator Alexios Komnenos Döneminin Tarihi- Malazgirt'in Sonrası*, (çev. Bilge Umar), İnkılâp yayınları, İstanbul 1996

- BAYAT**, Fazıl, "İmadüddin Zengi ve Musul Atabeyliği", *Türkler*, c.IV, 2002
- BEZER**, Gülay Ögün, "Zengiler", *Türkler*, c.IV, 2002... "Zengiler", *TDVİA*, c.44, 2013
- DEMİRKENT**, Işın, *Haçlı Seferleri*, İstanbul 1997....., "Haçlılar", *TDVİA*, c.XIV, 1996....., "Kudüs (Haçlılar Dönemi)", *TDVİA*, c.XXVI, 2002, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi I (1098-1118)*, TTK yayınları, Ankara 1990
- EĞİLMEZ**, Mustafa, "Musul ve Halep Atabeyi Nureddin Mahmud", *Türkler*, c.IV, 2002
- ERSAN**, Mehmet-**ALİCAN**, Mustafa, *Sorularla Selçuklular Tarihi-Osmanlılardan Önce Onlar Vardı: Türkiye Selçukluları*, Timaş yayınları, İstanbul 2016
- GÜRBÜZ**, Osman, "XII. Yüzyıl İslam Dünyasında Örnek Bir Yönetici: İmâdeddin Zengi", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.38, Erzurum 2012....., "İktidara Uzanan Yolda Eyyübî Ailesinin Serüveni", *Ankara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S.48, Ankara 2012
- KANAT**, Cüneyt-**BURÇAK**, Devrim, *Sorularla Haçlı Seferleri*, Yeditepe yayınları, İstanbul 2013
- KESİK**, Muharrem, *Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi: Sultan I. Mesud Dönemi (1116-1155)*, TTK yayınları, Ankara 2003
- KÖK**, Bahattin, "Musul ve Halep Atabeyi Mevdud ve Zamanı", *Türkler*, c.IV, 2002....., *Nureddin Mahmud Zengi*, İşaret yayınları, İstanbul 1992
- KURAT**, Akdes Nimet, *Çaka Bey: İzmir ve Civarındaki Adaların İlk Türk Beyi (1081-1096)*, 3.baskı, Ankara 1966
- KUŞÇU**, Ayşe Dudu, *Eyyübî Devleti Teşkilâtı*, TTK yayınları, Ankara 2013
....., *Peçenek Tarihi*, İstanbul 1937.
- MERÇİL**, Erdoğan, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, TTK yayınları, Ankara 1991
- OSTROGORSKY**, George, *Bizans Devleti Tarihi*, (çev. Fikret Işıltan), TTK yayınları, 6.baskı, Ankara 2006
- POLAT**, Ziya, "Selahaddin Eyyubi'nin Kudüs Haçlı Krallığı İle Yaptığı 576/1180 Yılı Antlaşması", *Journal Of Islamic Jerusalem Studies*, 16/1, Summer 2016....., "Selahaddin Eyyubi'nin Kudüs Haçlı Krallığı İle Yaptığı 581/1185 Yılı Antlaşması", *Journal Of Islamic Jerusalem Studies*, 15, Summer 2015
- SEVİM**, Ali, *Anadolu'nun Fethi: Selçuklular Dönemi (Başlangıçtan 1086'ya Kadar)*, TTK yayınları Ankara 1988
- SEVİM**, Ali-**YÜCEL**, Yaşar, *Türkiye Tarihi: Fetih, Selçuklu ve Beylikler Dönemi*, TTK yayınları, Ankara 1989
- SEVİM**, Ali-**MERÇİL**, Erdoğan, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, TTK yayınları, 2.baskı, Ankara 2014....., *Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi*, TTK yayınları, 3.baskı, Ankara 2000
- ŞEŞEN**, Ramazan, *Salâhaddin Eyyübî ve Devlet*, Çağayayınları, İstanbul 1987....., "Selâhaddin Eyyübî", *TDVİA*, c.XXXVI, 2009....., "Hittin Savaşı", *TDVİA*, c.XVIII, 1998
- TURAN**, Osman, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, Ötüken yayınları, İstanbul 2004....., *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Boğaziçi yayınları, 4.baskı, İstanbul ty....., *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, Ötüken yayınları, İstanbul 2012
- ULUÇAY**, Çağatay, *İlk Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, Ötüken yayınları, 5.baskı İstanbul 2013
- USTA**, Aydın, *Çıkarların Gölgesinde Haçlı Seferleri*, Yeditepe yayınları, 2.baskı, İstanbul 2016